

Arkitektur för mångfald

-hur då?

9/2012

Ska dagens arkitektur sitta fast i 1960-talet...

Min samtid är fantastisk, det finns alla möjliga kläder, maträtter & musikstilar bara ett knapptryck bort men när det kommer till arkitektur verkar bara en enda stil byggas om och om igen... varför då? Lever jag i en annan samtid

än mina arkitektkolleger och byggföretag eller råder det rent av brist på marknads-ekonomi i hela byggsektorn? Det är ju omöjligt för stadens planer att skapa någon upplevd mångfald om varje ny byggnad ändå ser stort sett likadan ut.

Erich Mendelsohn ritade fartränder redan 1917

Helt nybyggt och ändå så omodernt utseende att det kunde byggts redan på 1960-talet?

Och nästan varje byggnad har gamla fartränder (s.k. fönsterband) som skapades bl. a för att framhäva bilismens hastighet för snart hundra år sedan.

1960-talsminimalismens arkitektur uppmuntrar knappast till att sänka farten...

eller snart börja spegla vår egen samtid?

Personligen uppskattar jag minimalistisk stil så som det fantastiska Hotell Avalon (men inte enbart). Visst är byggnaden nästan som en pastisch på "centrumhuset" mitt emot från 1939 men all arkitektur är ju pastisch på något och borde egentligen antyda på "empirisk lärdom" än något ned-

Är det även kontrasten mot byggnaderna runt om som gör Avalon så vacker? På Norra älvstranden hade den ju nästan försvunnit...

sättande (för härskartekniken som är den verkliga anledningen bakom uttrycket är redan genomskådad). Det är dock något fascinerande med just kontraster mellan olika byggnader som verkligen livar upp stadsmiljön. Den äldre småskaliga tomtindelningen är nog grundförutsättningen men utan arkitekter & byggföretag som profilerar sig med helt olika uttryck så uteblir variationen ändå och för den lokala demokratin kan det nog vara rent av farligt att inte erbjuda synliga valmöjligheter. Men vem ska erbjuda alternativ när vi arkitekter, trafik- & fysiska planerare bara är lärda i betongglådor, trafikleder och bostadsområden? Ska staden tvinga fram alternativ; i form av återuppbygg-

nad igen så som vid Bangatan 8 eller finns det fler lösningar? Kan vi även våga utveckla flera & helt olika arkitekturstilar?

Bangatan 8 återuppbyggt på 1990-talet

Många lösningar på framtidens problem...

För drygt 100 år sedan var olika stilar sida vid sida inget ovanligt. En stil var som ett språk för fastighetsägaren att visa på t ex bildning, ekonomisk stabilitet eller modernt nytänkande. Och att flera stilar förekom samtidigt berodde kanske på att samhället då stod inför stora utmaningar som behövde lösas utan att någon hade det enda slutgiltiga svaret på "hur"? (precis som idag...)

Förr bejakade ju byggsektorn mångfald?

Snilleindustrins tid (1880-1930) är därför ganska intressant att lära sig av, inte minst deras funktionella lösningar:

- Byggnadsmaterial av **trä, lera & halm** som gick att underhålla gav en lägre inbyggd energi (motsvarande upp till 50 års energiförbrukning, jämfört med betong) och behövde inte de allergi- & cancerframkallande ämnena som senare användes inom byggindustrin.
- Den högre graden av hantverk med platsbyggd förvaring möjliggjorde större yteffektivitet & **mindre boyta per person** än idag, när våra standardiserade byggnadsdelar & suboptimerade lagkrav inte längre passar ihop.
- Så den högre förbrukningen förr; av kWh/m² blir märkligt liten om man

istället räknar på helheten & kWh/person.

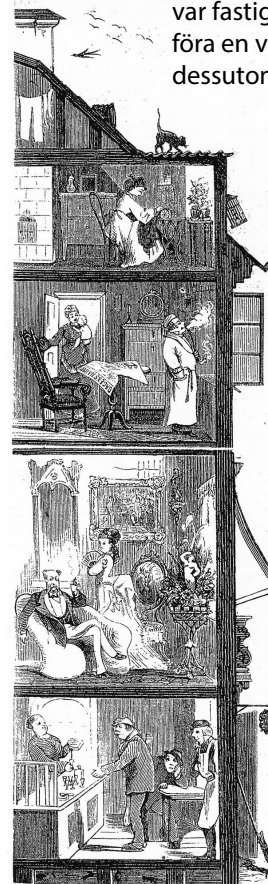
- Tack vare byggskedets organisation i **fasta byggmästarlag** uppnåddes både hög kvalitet och så hög kvantitet att Sverige byggde ca 50.000 bostäder på ett enda år (1955) med fortfarande hantverksmässiga metoder. Idag vågar många byggbolag inte ge längre än 2-års garanti då hela byggnader blivit dyra "slit- & slängprodukter" och enligt Boverket ökar det industriella byggandets slarv, svinn, onödiga transporter & ineffektivitet även byggkostnaden med nära 40 %!
- Med krav på **genomgående lägenheter** blev bostäderna ljusa & luftiga utan mekaniska fläktar & helglasade väggar (som ju snarare upplevs som skyltfönster än panoramautsikt i tät stadsmiljö).
- Den koldioxidhaltiga utandningsluften undveks att andas in tack vare den **högre våningshöjden** från ca 2,7m & uppåt.
- **Fönstren var öppningsbara och vertikala** vilket fick ljuset att tränga längre in i rummen (än låga "fönsterband") och de rundade profilerna spred och reflekterade mjukt det skarpa solljuset. När det blev kallt dubblerades isoleringsförmågan med extra så kallade "vinterfönster".
- **Gemensamma balkonger** vid trappuppgångarna undvek svårlösta köldbryggor.
- **De brantare taken** undvek tunga snölaster och fuktproblem av kvardröjande regnvatten. Även gatubeläggningen med **kullersten** eller grus gav en jämnare dagvattenhantering än dagens asfalt.
- **Inte minst var boendet billigare då** vilket nog inte enbart beror på dagens bostadsbrist och byggbolagens oligopol utan även p.g.a. att våra bostäder idag är som "överdekorerade julgranar av tekniska installationer & detaljkrav" som höjer byggkostnaden i onödan med bla:

finns nog redan i vår egen arkitekturhistoria

- underjordiska parkeringsgarage
- Överdimensionerade fläktsystem
- Överdimensionerade badrum & hallar
- dyra hissar även för 3-4-våningshus (attraktiva handikappsostäder går ju egentligen att lösa utan att exkludera låginkomsttagare från nybyggnation med förtursregler & markplan etc.).

För 100 år sedan var **"blandstad"** ett naturligt sätt att bygga städer på. De äldre **stadsplanerna hade en väldigt tydlig form men styrde inte innehållet.**

Så där läget var tillräckligt bra var fastighetsägaren fri att uppföra en verksamhetslokal och dessutom ändra verksamhet allt eftersom affärerna förändrades utan en omfattande detaljplaneändring. Detta möjliggjordes dessutom av dåtidens **generella sätt att bygga** de flesta byggnader på. Ett hotell kunde byggas om till bostäder eller kontor etc. utan att behöva rivras. Idag går knappt ens ett kontorshus från 1980-talet att använda som kontor då det blev så hårt skraddarsytt efter dåtidens krav. Och då spelar ju kWh/m² ganska liten roll om byggnaden rivs efter bara 30 år!

Blandstad i en & samma trappuppgång?

Det bästa sättet att få billiga bostäder och lokaler (vilket är en grundförutsättning för en socialt & ekonomiskt blandad stad) är dock att erbjuda alternativ i väldigt varierande standard och hyra vägg i vägg, genom att **undvika rivning eller totalrenovering** (inte minst av byggnader äldre än 1930 för framtida utbildningssyften).

Varsamt återställande till originalfönster

Det finns verkligen mycket för oss arkitekter att lära av dåtidens **proportionslära enligt nystilar och det gyllene snittet** för att skapa en fantastisk helhet. Idag är de flesta byggnaderna bara ett deprimerande hopplock av osynkade industriella komponenter. Arkitektur som egentligen är ett hantverk med mångtusenåriga empiriska erfarenheter har förringats till något byggbolags standardiserade produktkatalog. Men kanske är det just insikten om att vi snart är 9 miljarder (= 18 miljarder händer) på den här planeten som tydliggör att framtidens resurs snarare är hantverk än enbart ökad standardisering? Massarbetslöshet är snart en för tung kostnad för civilisationen... Ska vi stå rustade för en annan tid behöver vi nog återigen testa **olika lösningar och olika stilar, brandvägg vid brandvägg.**

Även gamla stadsplaner kan visa på otroligt rationella lösningar, helt i linje med principerna i Göteborgs nya trafikstrategi och utbyggnadsplanering, enligt mig. Men det behövs nog ytterligare space syntexanalyser för att riktigt förstå vilka gena och logiskt sammanhängande kopplingar för gående & cyklister som kan ges med Göteborgs ursprungliga planer. Minimalismens

planering med medvetet blockerad orienterbarhet har länge överskuggat kunskapen i hur ett finmaskigt gatunät med stadsbebyggelse i gatuliv vid huvudstråk och knutpunkter kan gestaltas, som även ger så bra affärslägen att företagen självmant skulle vilja överge sina köpcentraetableringar. (Om nu näringslivet har vaknat tillräckligt ur 1960-talsdvalan än). Kartskissen nedan visar ytor som nog

skulle gå att bebygga snarast med en enkel plan, ytor som behöver invänta tomträtsavtal, ändrad lagstiftning eller till och med ytor som nog borde undvikas... men som ändå intressanta att diskutera principiellt. De flesta gatorna är hämtade från äldre planer men ibland justerade för att undvika onödiga utgifter och rivningar... som bör undvikas i flera decennier (se transparent färg).

Gårda, Stampen & Ullevi á la Paris 1904...

Så här såg visionen över östra city ut 1904 men vi byggde trafik & tomrum istället. (fattighusån)

Det gamla Göteborg verkar ha varit planerat som en miljonstad redan för 100 år sedan (om man lägger ihop alla stadsplanerna)? Istället för skrymmande kontorskomplex, trafikleder & tomrum så tänkte de istället att sydöstra city skulle bli en gångvänlig och tät blandstad i stil med Paris. Stockholm hann bygga ut sina planer vilket tog mer än 50 år men Göteborg rev upp allt och chansade på bilismen istället. Fast detta är faktiskt tur i oturen för de

viktigaste bebyggelseytorna ryms fortfarande mellan dagens skrytbyggen, på överdrivna trafikytor... om det bara vore lagligt att bygga där. För tyvärr är en stor del av lagstiftningen som rör byggande idag fortfarande baserad på stilregler från 1930-talet som ju hade som främsta mål att förhindra just gångvänlig stadsförändring. Fast om viljan finns så går det väl att återställa lagarna igen så att även E6:an, Ullevigatan och Oscarsleden går att bygga om till riktiga stadsgator? Kunde San

Embarcadero highway i San Francisco; tvåvånings motorväg ombyggd till innerstadsgata...

får fortfarande plats framför skrytbyggena.

Francisco så kan väl vi...? Men det är inte bara trafikregler som kan skapa hinder för att bygga en ny innerstad. Listan på ytterligare detaljlagar som nästan verkar uppkommit bara för att förhindra stadsbebyggelse kan säkert göras lång: bullernormer, solstudier, olika funktionsregler & finansieringskriterier, spårvagnskrav likt regionaltåg, parkeringsnormer, fastighetsbeskattning per enhet istället för BTA eller till och med miljökrav som suboptimerat fokuserar på detaljfrågorna utan att se till de riktigt stora miljövinster och enklare vardagsliv som hade nåtts om

alla krav & rutiner underställdes blandstadsidealet. Det finns även kulturmiljöskydd av upprivna tomrum. Visst förstår jag poängen i något skogsbyn långt ifrån stråken men inne i den byggda eller planerade innerstan så värnade till och med den minimalistiska teorin om kontraster: *"Allt nytt måste ju skära mot det gamla, det ligger i utvecklingens natur..."* (ur acceptera 1931). Därför tror jag att det varsammaste sättet att bevara viktiga byggnader är att (likt Pantheon i Rom) bygga in dem i en så tät och gärna kontrasterande bebyggelse som möjligt, än att spara onaturliga skyddsavstånd.

Framför Scotland Yard ryms London...

Runt fotbollsarenan i "Mitte" ryms Berlin...

Hur ska den gamla minimalismen annars kunna "skära" mot det nya om de aldrig möts? Så varför inte bygga nya stadsradhus i Johanneberg, landshövdingshus i Guldheden eller innerstads-kvarter runt Ullevi...? För jag tror verkligen att det hade berikat upplevelsen av vår spännande kulturmiljö snarare än att förringa den. Jämför själv med

London eller Berlin... Idag tar kraven snart ut varandra så vi skapar en byggnation som ingen vill ha eller ens har råd med. Men trots att det säkert kommer ta decennier att vända på alla stenar bland lagar och processer som rör stadsbebyggelse så finns det ändå jättemycket mark kvar inne i stan som går att börja bebygga redan inom några år.

Funktionsseparerat campus vid Näckrosen?

En gång i tiden var Göteborg en stad med världsambitioner... även inom arkitektur!

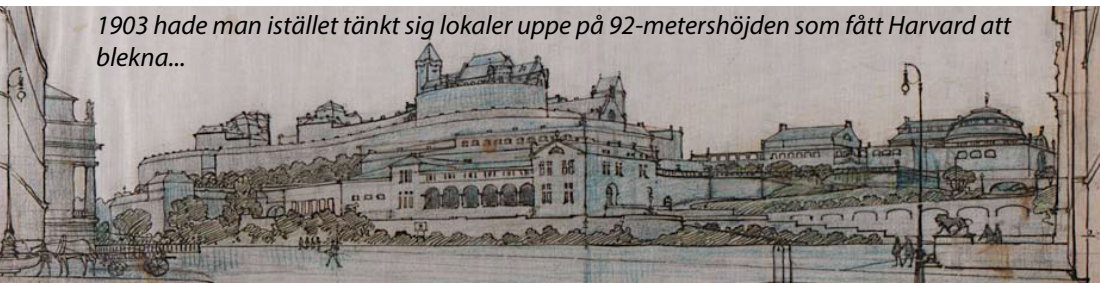
Jag undrar hur Göteborgs universitet tänker... när de nu vill överge sitt starkaste varumärke som integrerat cityuniversitet och lämna HDK och Valand för att skapa ett funktionsseparerat "campus" runt Näckrosdammen & humanisten. Det är så synd att vi alltid måste satsa så lågt i den

här stan. För själv så lockades jag till Uppsala universitet p.g.a. fester i deras anrika "nationspalats" och föreläsningar med nobelpristagare i Carolina Redivivas "balsalar"... men vem vill GU egentligen locka hit i den globala konkurrensen med ett inglasat "P-hus", inte är det Harvards-tudenter precis... Tänk om de istället hade följt den gamla idén från 1903 med lokaler uppe på 92-metershöjden som både skulle ligga närmare Chalmers och ha utsikt över hela staden, (utan att försämrade två viktiga cykel- & gångstråk och annektera en offentlig park i smyg...).

Vem ska lockas plugga i ett inglasat P-hus?

1903 hade man istället tänkt sig lokaler uppe på 92-metershöjden som fått Harvard att blekna...

- Slappna av, ornament är OK igen.

Förtätning och återuppbyggnad går hand i hand

Lätta stadsrum och några återuppbyggda hus kan snart leda till helt nya idéer inom arkitektur.

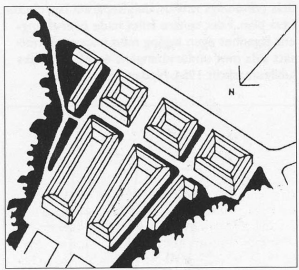
För mig har gigantiska byggnader inget med förtätning att göra. Förtätning är ju snarare att läka ihop våra stadsdelar igen efter minimalismens rivningsvåg med alla möjliga sorters byggnader, stora som små. Och kanske är det just fler små (men många) byggnader som Göteborg verkligen behöver? Både socialt, ekologiskt och ekonomiskt... För hur jag än vrider och vänder på framtidens problem verkar alltid de äldre stadsplanerna och byggnads-konstruktionerna visa upp imponerande lösningar på hur vi kan börja ta oss ur den återvändsgränd som vi nu sitter fast i. Kanske kan den gamla blandstaden effektivisera värmeförlusterna om verksamheters värmeöverskott kopplades ihop med bostäders värmeunderskott? Kanske står även de generella och tekniskt renodlade konstruktionerna från förr mest robust i

en så föränderlig teknikutveckling att allt snart är trådlöst, pyttelitet och föråldrat inom ett halvår. Men det mest spännande för mig är de helt nya idéerna och lösningarna som kan utvecklas fram genom det helt annorlunda tänkandet i äldre byggnation. Återuppbyggnad är bara en första injektionen av inspiration...

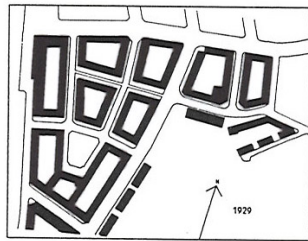
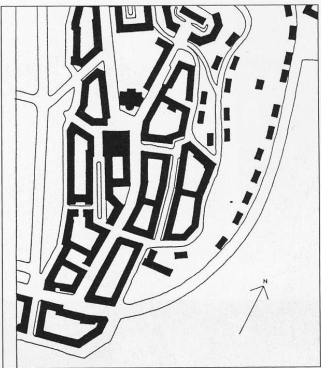
Götaplatsens återuppbyggda flygel kan bli en ny västlänksuppgång...

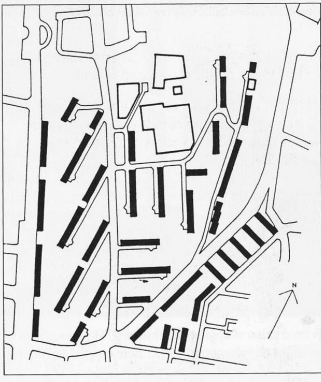
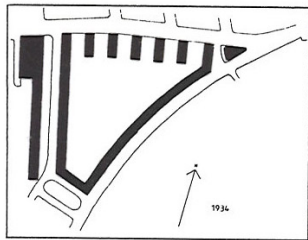

Majorna, Johanneberg,

Olskroken, Rambergsstaden...

-Tänka nytt? Då behöver vi en hållbar innovationsplattform med internationella stjärnarkitekter och workshopsdeltagare som inte hunnit läsa på, ...igen.

- tja, eller kolla i arkiven...

in-fill

nr 6: av Lukas Memborn 2015-02

ARVID BJERKE
ARKITEKT
ROSWENSSON DEL